

extra tydligt i exemplet Petersen. Även om Petersen till vissa delar bröt mot den lutherska ordningen var det alltså mycket komplicerat, nästintill omöjligt, för henne att bryta med denna kontext. Treståndsläran var ett grundläggande mönster för allt som Petersen företog sig. Så hade t.ex. den fattigförening som hon startade till sin organisationsform drag av hushållets struktur.

Utöver detta medverkar även Peter Bexell med en intressant artikel om de religiösa aspekterna i Elin Wagners författarskap. Tuulikki Koivunen Bylunds bidrag handlar om diakonissan Hilma Karolina Jansson. Anders Jarlert diskuterar utifrån prästen Josef Bexell själavård under 1800-talet, bl.a. ur ett genusperspektiv. Prästens roll som själasörjare hamnar även i fokus i Harry Lenhammars uppsats om den vidare betydelsen av P. L. Sellergrens utgivna brev. I sitt bidrag om Esaia Tegnér's kyrkosyn kan Thomas Ekstrand konstatera att kyrkan såsom skola är det mest återkommande draget i Tegnér's framställningar av kyrkan. Kjell Blücker undersöker religionskritiken i Alfred Nobels skådespel «Nemesis» och ur ett universitets- och studenthistorisk perspektiv skriver Torgny Nevéus om prästen, författaren och redaktören Carl Julius Lénström.

Många bidrag i antologin håller hög vetenskaplig kvalitet, men den kunde ha varit mer sammanhållen. Med tanke på de omfattande diskussioner om biografin som vetenskaplig genre som förts på senare tid är det t.ex. förvånande att de metodologiska övervägandena när det gäller personhistoria ges så lite utrymme i festskriften. Debatten om personhistoria och biografiskrivande är angelägen ur ett vetenskapligt perspektiv och hade förtjänat att få en framskjuten plats.

För mig har festskriften väckt tankar om hur historia ska skrivas. Några av antologins bidrag ger upphov till intressanta frågor om hur en ecklesiologisk förståelse kan påverka och t.o.m. styra förståelsen av historien. Enligt min mening är en alltför långt gången acceptans för kyrkans självförståelse problematisk. Det finns förvisso ett tydligt beroende mellan kyrkohistoria och kyrkosyn, men detta förhållande ska särskådas och analyseras kritiskt. Det är inte bristen på välvilja gentemot kyrkan och dess företrädare som är bekymret bland kyrkohistoriker. Snarare är det avsaknaden av kritisk analys och redogörelse för såväl ideologiska som teologiska utgångspunkter som är problemet.

Alexander Maurits

Elisabeth Gerle (red): *Luther som utmaning — Om frihet och ansvar*. 200 sid. Verbum, Stockholm 2008.

Den i Sverige vanliga negativa bilden av Martin Luther har börjat ifrågasättas. Inte minst tack vare Birgit Stoltz författarskap har denna strävan nått in i flera olika vetenskapliga discipliner. Den bok som nu har getts ut i redaktion av Elisabeth Gerle kan ses som ett försök att föra den här diskussionen vidare och samtidigt bredda den ytterligare. I boken medverkar sju personer, som skriver utifrån olika områden av det teologiska fältet.

Elisabeth Gerle medverkar själv med ett kapitel om «Var dags och varje människas upprättelse». Gerle visar hur den fornkyrkliga ambitionen att ge den privata sfären och vardagslivet en ny värdighet fick en förnyad impuls i och med reformationen. Hon konstaterar också att de befriande dragen i den lutherska synen på människans kallelse har haft svårt att tränga in i den sekulära kultur som varit rådande i Sverige under 1900-talet.

Predikans roll i dagens kyrka står i fokus i det följande kapitlet, skrivet av Margareta Brandby-Cöster. Predikan fungerar enligt författaren bättre än liturgi för att övervinna den självcentrering som postmoderna människor präglas av. Hon anser nämligen att en luthersk teologisk livssyn endast kan meddelas i berättelseform. Genom predikan menar författaren att medvetenheten om livssammanhangen kan hjälpa till att bryta den isolering av människor som råder i vår individualistiska tid.

Ann Heberlein medverkar med ett avsnitt om Luthers syn på bönen. Även hon tar sin utgångspunkt i att människor idag ofta upplever svår ensamhet under kortare eller längre perioder i livet. Författaren vill ge teologiska perspektiv som kan ligga till grund för en diskussion kring ensamheten som existentiellt tillstånd. Tesen är att Luthers böneteologi kan fungera konstruktivt som ett sätt att bryta människors ensamhet och stimulera till efterföljelse. Denna mycket allmänt hållna slutsats, i kombination med det ofullständiga och flera gånger rent felaktiga sätt som referenserna är utformade på, gör att uppsatsen knappast ger några vetenskapligt hållbara argument för vad som är det typiska för just Martin Luthers teologi. Exempelvis verkar författaren tro att 1878 års katekesutveckling i sin helhet är skriven av Martin Luther, vilket gör att många «Luthercitat» i verkligheten inte kommer från Luther, utan från 1800-talets katekeskommitté.

Därefter utreder Henry Cöster «Friheten i tvångets katekes». Nutidens betoning av att varje människa bör fylla sig själv med vissa egenhändigt utvalda ideal medför enligt Cöster en risk för kritiklös anpassning till marknadskrafterna. Han hävdar att Luthers stränga

uppmaning att lära katekesen utantill kan ses som ett värn av människans frihet och att det ska råda saklighet i de mellanmännsliga relationerna. Kunskapsmomentet har enligt Cöster förblivande betydelse, eftersom människan därigenom får ett språk som inte kan tas ifrån henne.

Eva-Lotta Grantén tar i sitt bidrag upp en ofta kritiserad aspekt av den lutherska teologin, nämligen arvsyndsläran. Denna kan komma väl till pass i en tid då människor finner att de inte klarar av alla krav som de har på sig. Författaren riktar kritik mot den i modern teologi vanliga synen på arvsynd som något strukturellt, en syn som ofta står nära samtida naturvetenskap och lätt blir alltför deterministisk och pessimistisk. En luthersk människosyn bär istället hela tiden på ett hopp om att människan kan förändra sin situation. Det är djävt att vilja försvara den lutherska lärans huvudpoängar på det sätt som Grantén gör. Samtidigt skulle det sätt på vilket hon vill ersätta nutidens krav att individen ska vara perfekt och lycklig behöva en starkare teologisk grundläggning, till exempel i form av en reflektion kring hur Luther utlägger de tio budorden utifrån den naturliga lagen.

Folkkyrkotanken är ämnet för Thomas Ekstrands bidrag. Han tar sin utgångspunkt i oklarheterna kring vad det egentligen innebär att vara en «evangelisk-luthersk folkkyrka». För att kunna reflektera kring detta vänder sig författaren till Einar Billing, vars ungdomliga program bland annat innebar att Guds nåd sågs som primär också i förhållande till tron. Denna tanke driver dock Billing ett stycke längre än vad Luther själv gjorde, vilket exempelvis märks i deras skilda uppfattningar om kyrkans nycklamakt. En kyrkosyn baserad på syndernas förlåtelse, det som kan sägas vara kärnpunkten i reformatorens förståelse av evangeliet, i kombination med en antropologi som visar att människan är en syndare inför Gud kan enligt Ekstrand fungera som en utgångspunkt för en luthersk folkkyrkosyn i vår tid.

Urban Claesson frågar avslutningsvis vilken roll Lutherreceptionen har för de lösningsförslag som presenteras i miljödebatten. I jämförelse med Al Gores USA har vi i Sverige ofta vänt oss till statsmakten när vi har stått inför gemensamma problem. Detta ser författaren som en följd av att Sverige har byggts upp av en luthersk människosyn där institutioner av olika slag ansetts som nödvändiga för att avlasta medborgarens personliga ansvar. Samtidigt konstaterar han att det finns en spänning i det svenska samhället, med dess «sekulära metodism» som riktar fokus mot individens ansvar att fatta självständiga beslut.

Till bokens starka sidor hör dess ämnesmässiga bredd samt att den visar hur Martin Luthers tänkande fortfarande har en stor relevans för viktiga problem i

kyrka och samhälle. Till de svaga sidorna hör att den trots sin bredd måste anses ha en relativt smal klangbotten. Även om enstaka tyska teologer refereras är det i stort sett enbart svenska och danska forskare som får komma till tals. Vare sig den viktiga nordamerikanska teologiska debatten eller den realistiska synen på tron hos Luther, som vuxit fram vid universitetet i Helsingfors, uppmärksammas i boken. Dessutom hade det varit intressant om någon av författarna hade relaterat sig till det nyvaknade afrikanska intresset för Luther och luthersk teologi. Med tanke på att så många viktiga akademiska pusselbitar saknas kommer boken kanske bäst till sin rätt i kyrkliga fortbildningar, samtalsgrupper och liknande. Det ska dock understrykas att den även fyller en funktion i den svenska samhällsdebatten, där alla röster som strävar efter att uppvärdera och nyansera arvet efter Martin Luther är välkomna.

Tomas Appelqvist

Hugh Rayment-Pickard: *50 Key Concepts in Theology*. 170 sid. London: Darton • Longman + Todd 2007.

Boken är en flyhänt och beläst skriven överblick för den som vill veta litet om mycket i det teologiska landskapet. Författaren är lekturer i filosofi och församlingspräst i London och har tidigare skrivit om inklusiv teologi och om Derrida — han är således fullt up to date. Hans värld är därmed tydligt igenkännbar också för en teologistuderande i Sverige idag. Detta är nog bokens begränsning.

De 50 nyckelbegreppen är till ungefär en tredjedel fundamentalteologiska begrepp (*Atheism, Doctrine, Faith*, för att börja i den bokstavsordning de står), en tredjedel klassiska loci i teologin (*Atonement, Christology, Creation*) och en tredjedel teologiska skolor eller metoder (*The Death of God, Ecotheology, Feminist Theology*). Möjligen hade det varit bättre om han hade skrivit 50 artiklar i endera av dessa kategorier; som uppslagsbok blir boken otillräcklig, man behöver veta mer än halvannan sida om fler saker än de femtio.

Urvalet av ämnen kan förstås diskuteras. Jag finner det egendomligt att kyrka/ecklesiologi fattas, däremot finns *Sacrament* med, förstås med en mycket vid definition. Inte heller behandlas teman som Bibeln/kanon (däremot diskuteras *Revelation*). Jag saknar också begrepp som transcendens/immanens, religion, symbol och teologi. Det är vidare svårt att förstå varför fem nyckelbegrepp förses med bestämd artikel: det heter *The Soul, The Trinity*, men *Evil* och *Faith*.